

1878

1928 K 944

IOHANNIS DANIELIS TITII,
IN ACADEMIA VITEBERGENSI PHYSICES NVPER P. P. O.
ORDINIS SVI SENIORIS,

PROLVSIO ACADEMICA

DE

COMMENTIS PHYSICIS

POST EIUS OBITVM

AD INVITANDOS

VTRIVSQUE CANDIDATOS LAVREAE

FRIDIE KALEND. MAIAS ANNO MDCCCLXXXVII CONSEQVENDAE

PVBLICE PROPOSITA

A

IOANNE CHRISTIANO HENRICI,
PHILOS. DOCT. ATQVE ELOQVENTIAE PROF. PVBL. ORD.
ORDINIS SVI H. T. PRODECANO.

VITEBERGAE,
LITERIS TZSCHIEDRICHII.

1797

IOHANNES PAMPHILIUS

PROFESSOR AB ALBERTO

COMMENTIS PHYSICIS

PRIMUM

ARTICULOS CANDIDATOS EXAMINAT

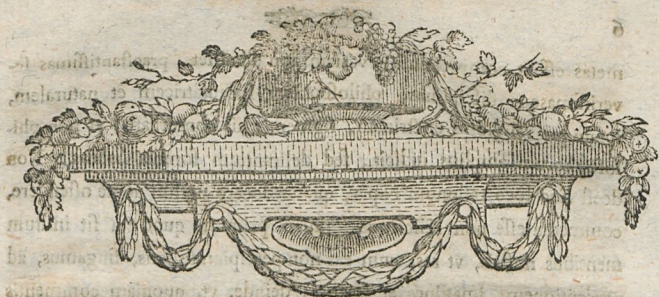
IOHANNES CHRISTIANUS HECKER

.....

PRAEFATIO.

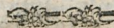
Haud leue nuper vulnus inflatum est non modo Ordini nostro, sed toti etiam Academiae, et quamquam nihil improvisum atque inopinatum debet esse sapienti: tamen, quanto minus isto tempore casus hic tristis potuit timeri, tanto vehementius commouit animos. **T**IRIVS enim noster, clarissimi vir nominis, et meritis in academiam nostram maximi aestimatus, repente morbo correptus, quidquid mortale habuit, subito deposuit. Quod igitur vel in ipso lecto fatali adhuc agitabat, Ordinis quippe sui tempore illo Decanus, conficere non potuit. Fuit scilicet in eo, ut hanc commentationem, quam in primis praemiorum publicorum candidatis hic exhibemus, absolueret, cuius etiam altera pars iam prostrigata fuit, ab altera vero elaboranda, non nisi seuerissimo medici consilio, aegre potuit retineri. Cum vero extremis in votis defuncti, de lectorum aequitate forte certissimi, id

quoque esset, ut ne opella haec periret: filius, collega noster *Experientissimus*, iis facturus satis, paterno fetui obstetricias quasi manus admouit, ut in lucem posset prodire. Sicut igitur pro eo, ac debeo, opusculo huic possumo lectorum, arbitrorumque doctorum indulgentium exoratum volo; ita Vos, Candidati honorum academicorum, diuinis humanisque literis exculti, ut nomina Vestra in tempore apud me profiteamini, humanissime rogo. Ex auctoritate enim Ordinis mei in locum defuncti *suffectus*, pridie *Kalendas Maias* amplificatoris dignitatis Vestrae in magna hominum doctissimorum panegyri solenni ritu agam partes. Adeste igitur, animos ad honestissimum certamen comparate, ac re strenue gesta, uominis Vestri certo expectate decus, quod meritis publica tribui solet auctoritate, quod non leue est scientiae testimonium, quodque multis multo maiores iam conciliauit honores, imo splendidissimas saepe fortunas. Datum *Vitebergae a. d. XII. Kalend. Mart.* ∞ DCCLXXXVII.

DE
COMMENTIS PHYSICIS.

Vitiatam, ab omni indè tempore, hominum opinionibus et deli-
ramentis philosophiam, omnemque litterarum disciplinam, esse,
tam inter omnes doctos aequè, quorum haec posse interest; quam
indoctos constat, ut ea de re dubium amplius nullum superstit. At
que vtiàm opinionum haec commenta, diuturnitate temporis, et
assensu fere omnium confirmata, intra eas modo disciplinas, quae in-
genio maxime ortum debent, et in quibus doctis hominibus dicen-
di, fingendique aequa semper potestas fuit, quasi intra suos limites et

metas essent comprehensa; vñam non libuisset, præstantissimas se-
 verissimasque disciplinas; philosophiam speculatricem et naturalem,
 ipsamque religionis doctrinam, figmentis his conturbare, vt non phi-
 losophorum amplius iudicia, sed delirantium somnia habeas. Non
 desit hoc loco rationum copia, quibus docere possim atque ostendere,
 commenta esse non reiicienda omnia: primum quod ita sit insitum
 mentibus nostris, vt res, cum eas non percipiamus satis, fingamus, ad
 perceptionem, imagines et formas; deinde, vt, quoniam commentis
 saepe insit quaedam cum rebus fictis similitudo, et veri species, quae
 ad rei explicationem probabilem, licet erroneam, modum afferat;
 tertiam rationem duco, quod simulacra et species, quibus continen-
 tur, omnium saepissime, vt in physicis videmus, ad veri intelligentiam
 deducant, et conuertant. Cum itaque singulorum quaedam sit com-
 mentorum vtilitas, non more aut lege quadam, sed consensione et factis
 omnium aetatum constituta, intelligi necesse est, esse illa et haberi
 saepe veri vicaria, ad inueniendas res interdum apta et accommodata.
 Quod, quoniam fere constat inter omnes, praesertim eos, qui rerum
 naturalium causas et actiones perspiciunt, fateamur, constare illud
 etiam, eorum vsu excitari ingenium, animumque in vero inueniendo
 acui, vt, segregatis inde vitis, separari ab litterarum studiis omnino
 nequeant. Quare cum mihi quaerenti, quid sit de commentis, re-
 busque in vniuersam fictis, iudicandum, quorum tantus in vero in-
 ueniendo vsus laudatur: verentique, ne vel falsae rei temere assentiar,
 vel veram repudiem, faciendum videtur, vt primo quid sint et qua-
 lia commenta, deinde quantum illis in rerum intelligentia tribuendum
 sit,

fit, et quam ratione iisdem philosophi, praesertim rerum naturalium
 consulti, vti debeant, dispiciamus.

Quid commenta sint, prius ex antiquis scriptoribus intelligen-
 dum, quibus in rerum et verborum significatu constituendo, maxime
 vtendum est. CICERO imprimis, de commentis rebusque commentitiis
 plura habet in libris de Diuinationibus, et de Natura Deorum,
 alibi, habent SVETONIUS, LIVIUS, PLINIUS. Sed omnium praestanti-
 ssimus TVLLI, locus est, (*de Nat. Deor.* lib. II. c. 2. n. 5.) qui non
 solum insignem morales doctrinae sententiam, sed pulchrum quoque in-
 terpretationis momentum, immo naturalem quandam temporis in mor-
 talium opiniones actionem: quando Deum esse diurnitate temporis,
 omniumque gentium consensu, asserit, hunc in modum: opinio-
 num commenta delet dies, naturae iudicia confirmat. Vnde eo in
 loco opiniones commentitias siue fictitias intelligit, quod alia illius
 loca probant, in quibus fictitium cum commentitio, sic, vt alterum,
 quasi alterum explicet, coniungit, (*de Nat. Deor.* lib. II. c. 28. n. 70.
 Dii commentitii et ficti; *de Offic.* lib. III. c. 9. n. 39. fabula ficta et
 commentitia.) Alibi excogitatum, nouum et commentitium simul
 vsurpat, vt noua et commentitia nomina, (*de Finib.* lib. V. c. 30. n. 90.)
 Eam in rem facit egregius apud SVETONIUM (in Tiberio Claudio c. 21.)
 locus, in quo scriptor narrat, quod spectacula complura et magnifica
 Claudius ediderit, non vsitata modo, ac solitis locis, sed etiam com-
 mentitia et ex antiquitate repetita, quorum antea non fuerint exem-
 pla. Hic in partes interpretum, vt PITISCI, qui commentitia spe-
 cta

Aacula pro nouis, recens excogitatis, habent; libens transco, edi
 additur, eadem nullo antea exemplo instituta esse. Erant enim Ro-
 mae noua, antea non uisa, nec unquam proposita. Maxime porro
 perspicuus est locus Livii (l. XXXVIII, 41.) indolem commenti mul-
 to elarius exponentis. Narrat ibidem in pugna Romanorum cum Perseo
 rege Macedonum, ab elephantis in aciem inductis, primo fugam Ma-
 cedonum singulari euentu ortam fuisse; sicut, inquit, pleraque nota
 commenta mortalium in uerbis uim habent; experiendo, quum agi,
 non quemadmodum agantur, edisseri oportet, sine ullo effectu eua-
 nescunt, his addit: ita tum elephantis in acie nomen tantum, sine uisu
 fuerunt. Elephantaorum enim impetum subsecuti sunt focii nominis
 Laeni, pepuleruntque laeuum cornu, neque uilla euidentior causa
 uictoriae fuit, quam quod multa passim proelia erant, quae fluctuan-
 tem turbauerunt primo, dein disiecerunt phalangem. Et Doujatuis
 per commenta, ut ipse euentus testatur, noua inuenta intelligit, quo-
 rum uis in nominibus magis, et in ipso aspectu, quam in re
 consistit; quae ubi ad experiendum accedimus, non agendum aut
 differendum est, qua ratione sint exsequenda, sed opus est, ut ea
 executioni mandentur, quae nullius plerumque momenti aut effectus
 reperiuntur. Neque ab isto significato reliqui auctores latini abhor-
 rent, apud quos hoc uocabulum occurrit. Apud COLVMELLAM (de
 Re Rust. lib. VII. c. 5. 17.) memorantur *Doli Mentisuae*, Aegyptiae gen-
 tis auctoris, commenta, quae graece *ὑπομνήματα* appellantur; PLI-
 NIUS uero (Hist. natur. lib. 24. c. 17.) Democriti libros *Chirocme-*
ta, quasi manufactorum libros diceret, et refert, quod in isto eius
 opere

opere prodigiosa quaedam artificia manuum motu et labore peragenda, proponi. VITRUVIUS quoque (lib. 9. c. 3.) Democriti commentarium *Χειροκμητῶν* allegat, in quo legitur Democritum annulo vsu fuisse ad signandum in cera molli, quae esset expertus. Commenta ergo hic pro efficiis, prodigiosis habentur.

Recentiores tamen rectius commentum definiunt per excogitatum erroneum, seu figmentum inane, quod inuenti nomine indignum est. Id circo commenta non sunt, nisi ludibria ingenii humani et figmenta inania, quae chimaerae, aut commentitiae et erroneae opinionones dici merentur. Notione interdum imaginaria, ob quandam similitudinem finguntur, quae non sunt, ut quasi per imaginem quandam id concipiatur, cuius nulla esse potest imago. Ad huiusmodi notiones et enuntiationes mere imaginarias pertinent commenta, a quibus nempe eruditi immunes esse solent, horum commenta ad summum entia mere imaginaria sunt, (WOLFFII *Philos. Moral. P. I. §. 373.*) imo interdum abstractionum abortus pariunt. Interim notiones mere imaginariae, ab illis, quae non sunt mere erroneae, sed aliquid habent simile veri, omnino distinguuntur.

Commenta imaginaria, quatenus sunt veri vicaria, in litterarum disciplinis toleranda sunt; nimirum quatenus veri vicaria, ea veri sunt similia, et veris substitui possunt, quatenus eadem qualitate gaudent, et eodem modo, ut vera determinantur. Sunt autem huius-

b

modi

modi entia, veri vicaria, a commentis oriunda, quae ideo in disciplinis substitutionis verorum loco feruntur, et rudiorum in gratiam hominum veris aliquando subrogantur. Alia vero commenta nil sunt, nisi mera figmenta, et inanes opiniones, a ratione aberrantes et nullius frugis; alia autem verum continent, et ex parte rei, ad cuius similitudinem finguntur, consentanea, ex parte ab ea dissentanea sunt; et postremorum ratio imprimis habetur, vbi aliquid ignotum iudicii acumine et imaginationis vi inueniendum sit. Dicitur solent commenta eruditorum, et habitus utrunque interdum peruersa fingendi, quae non sunt, vel habitus qualiacunque excogitandi, ars comminiscendi est. (WOLF. l. c. §. 372.) Utuntur istis commentis in primis poëtae, et his similes pictores, sculptores, aëti, fingendo suos Deos, Deas, fabulas, historias, et rerum diuersarum simulacra, visas Deorum formas, et eorum voces exauditas. CICERO fabularum somnia, praesertim interpretationes earumdem factas, commentitias res vocat, his tamen veteres insignem fidem habuerunt, quorum euentus saepe mirabiles existerunt. Utuntur his commentis Physici et Astronomi ad suas hypothesas comminiscendas aut confirmandas deinde, aut negligendas. Sic Ios. SCALIGER, CAES. MARSIGLI, quin ipse PICARDVS meridiani directionem longissimo tempore mutari, falsis obseruationibus commentis sunt. (RICCIOLI Almag. Nov. Tom. II. p. 347. LVLOFS, *Einleitung zur Kenntniss der Erdkugel*, §. 491.) Multas medici, multas rerum publicarum gubernatores, multas agriculae habent opiniones, quarum maxima pars

inter

inter commentitias irrepserit. Interdum phaenomena naturae in commenta abeunt, si, qualia apparent, talia extra mentem existere finguntur; cuius rei iris luculento exemplo est, si istiusmodi ens, quale refert iridis imago, extra mentem vere existere sumitur. Quando ergo in experiendo fingimus esse, quod non est, vulgare vitium quod subreptionis appellatur, committimus, et commentis originem, attentionis neglectu, ipsi praebemus.

Contingit quoque, ut quaedam commenta magis minusve speciosa, et ingeniosa, alia subtilia satis, alia crassa, aut profus insulsa appareant, phaenomenorum instar, quae ideo aliquamdiu maiori minorive applausu ignarorum excipiuntur, et sectas errorum producunt. Quanquam aliquando et prisca commenta, simili errore, denuo excogitantur, suisque auctoribus, quos ad ea amplectenda inducunt, ut noua et egregia placent, ab aliis tamen historiae litterariae peritis ab orcu reuocata recte dicuntur.

Quae cum verissima sint; arte comminiscendi doctrinae studia cum spe exulta, hominumque societati magna commoda adducta fuisse, vix quisquam negabit, qui facultates animi propius intellexerit. Haec me quidem cogitantem ipsa res in hanc potissimum sententiam ducit, ut existimem, commentorum figmentis parum quidem utilitatis afferri litteris et disciplinis, has vero sine iisdem vix ad summum perspicuitatis rectique gradum delatas esse. Vix enim quantum

Wittenberg, Diss., Ergbd. 8, 1797-1801

vd18

70-206
Sb.

25/17 51 1928 K 944 18/3

IOHANNIS DANIELIS TITII,
IN ACADEMIA VITEBERGENSI PHYSICES NVPER P.P.O.
ORDINIS SVI SENIORIS,

PROLVSIO ACADEMICA

DE

COMMENTIS PHYSICIS

POST EIVS OBITVM

AD INVITANDOS

VTRIVSQVE CANDIDATOS LAVREAE

FRIDIE KALEND. MAIAS ANNO MDCCCLXXXVII CONSEQVENDAE

PVBLICE PROPOSITA

A

IOANNE CHRISTIANO HENRICI,

PHILOS. DOCT. ATQVE ELOQVENTIAE PROF. PVBL. ORD.

ORDINIS SVI H. T. PRODECANO.

VITEBERGAE,
LITERIS TZSCHIEDRICHII.

1777